

OBLIKOVATELJ SVJETLA

Industrijska revolucija, razvoj tehnologije u 19. i 20. stoljeću ne zaobilaze ni kazalište. Druga polovina 19. stoljeća, početak praktične uporabe električne energije kakvu danas koristimo, možemo slobodno reći, najvažniji je trenutak tehnološke modernizacije kazališta od njegova postojanja do danas.

Spomenimo samo ograničenost u manipulaciji plinskom rasvjetom i njezine opasnosti.

Električna rasvjeta, mehanizacija scene na električni pogon i specijalni efekti tri su nova i velika elementa u stvaranju kazališne predstave.

Tu činjenicu prvi otkriva Švicarac Adolphe Appia (1862. – 1928.), scenograf i prvi oblikovatelj svjetla. Njegov način korištenja svjetla i sjene u vagnerijanskim operama revolucionarni je trenutak u modernom oblikovanju scene i svjetla. Appia uz pomoć spomenutih elemenata odbacuje tadašnji naturalizam, definira scenu prostorom i vremenom te svjetlom kreira atmosferu i kompoziciju.

Iako se zvanje oblikovatelja svjetla mnogo kasnije etablira, ovo su u stvari počeci.

Vrlo brzo ostali inovativni, radikalni kazalištarci – Edward Gordon Craig, Max Reinhardt, Ervin Piscator, Jozef Svoboda, Stanislavski, Mejerhold, Robert Wilson i drugi – postaju svjesni da je svjetlo jedan od najjačih scenskih dramaturških elemenata, u redateljskom postupku.

Tako brzu promjenu scene dobivenu svjetlom i projekcijom ne možemo zamijeniti scenskim promjenama. Mogućnost da manipuliramo i usmjeravamo pogled publike početak je interaktivnog sudjelovanja predstave i auditorija.

Naglašavanje unutarnjih promjena stanja određenog lika promjenom svjetla postaje “moćno oružje” većine današnjih redatelja. Postizanje likovno jačeg karaktera

glumca pomoću dobro odabranog kuta svjetla velika je pomoć glumcu u ekspresiji i kontaktu s publikom.

Daljnijim razvojem rasvjetne tehnologije mogućnosti postaju sve veće i eksplicitnije.

Dvadesetih godina 20. stoljeća pojavljuju se i prvi samostalni oblikovatelji svjetla, tj. *light designeri* u SAD-u i Engleskoj.

Među prvima svakako treba spomenuti Stanleyja McCannlessa, oblikovatelja svjetla, predavača i autora prvih publikacija u oblasti oblikovanja svjetla u SAD-u. Nakon što je diplomirao arhitekturu na Harvardu, potpuno se predaje svjetlu i mogućnostima novog medija. Zaslužan je kao predavač za stvaranje prve generacije *light designera* u Americi, formulirao je i prve metode osvjetljenja zone igre te se po njemu zove prva metoda “McCandless formula”.

U Hrvatskoj priča počinje 1894./95. kada Stjepan Miletić uvodi u staro kazalište električnu energiju iz motora uspinjače, koja noću nije prometovala. Tako predstave i scenska oprema postaju vidljivije i dobivaju novu dimenziju.

Kako je već 1889. u Prusiji donesen zakon o sprječavanju požara u kazalištima, ukida se plinska rasvjeta i uporaba mineralnih ulja te uvodi električna rasvjeta. Novo Zagrebačko kazalište, kao i ostala hrvatska kazališta radena po projektima tvrtke Fellner i Helmer, grade se s električnom instalacijom.

Godine 1965. pristupa se tada već drugoj obnovi HNK-a Zagreb na čelu s prof. Božidarom Rašicom. U njegovu timu, između ostalog zadužen za obnovu rasvjetnog parka, nalazi se i scenograf Aleksandar Augustinčić, možemo reći naš prvi oblikovatelj svjetla. Tadašnja tehnologija već je pružala velike rasvjetne mogućnosti, a dio te opreme i danas funkcionira u HNK-u.

Daljnijim razvojem elektronike, elektromehanike i računala, 70-ih i 80-ih godina skorog nam prošlog stoljeća događa se nova revolucija u rasvjetnoj opremi. Pojavljuju se prvi kompjuterizirani svjetlosni pultovi, reflektori s pokretnim funkcijama, tzv. inteligentna rasvjeta, projekcijska i videotehnologija sve više ulazi u kazalište

Naravno, SAD, Japan i Europa prednjače u razvoju rasvjetne tehnologije, pogotovo u žanru zabave, gdje su produkcijska sredstva daleko veća nego u kazalištu. Sukladno tome pojavljuje se i velik broj proizvođača rasvjete koji po tržišnom zakonu kreću u bitku za plasman svojih proizvoda

Ovaj proces razvoja, dakako, odražava se i na sve veće etabliranje zvanja “oblikovatelj svjetla”. Redatelji i scenografi više nisu u stanju pratiti mogućnosti i tehnološki napredak rasvjetnih aparata i opreme te novih metoda iluminacije scene.

S druge strane, oblikovatelji svjetla u svom programu školovanja, uz tehnologiju rasvjete prolaze povijesti umjetnosti, likovnu i kazališnu umjetnost te moraju prepoznati redateljski postupak i stil predstave koju rade, kako bi mogli na najbolji način iskoristiti tehničke mogućnosti rasvjetne opreme.

Sve veći broj kazališnih akademija i škola u svoj program uvrštavaju i zvanje oblikovatelja svjetla, publicira se velik broj stručnih knjiga i magazina koje obrađuju ovu temu.

Pomalo se počinje i mjenjati način rada redatelja i autorske ekipe.

Oblikovatelj svjetla sve više počinje surađivati od samog početka stvaranja predstave, što mu omogućuje puno bolju pripremu i iskoristivost opreme koja mu je na raspolaganju te davanje sugestija scenografu prilikom izrade elemenata scene u kojima treba biti instalirano svjetlo ili projekcije. Od trenutka postavke koncepta predstave redatelja i autorske ekipe, oblikovatelj svjetla samostalno pristupa razradi i interpretaciji koncepta u medij svjetla. Potrebno je izraditi sve skice, planove svjetla, liste opreme i liste svjetlosnih promjena u predstavi. Treba organizirati postavku svjetla na pozornici, u zadanim terminima kojih ponekad i nema dovoljno.

Upravo zbog sve većih produkcijskih zahtjeva i reduci-

ranog vremena važno je da se na rasvjetnu probu dođe spreman. Svaki detalj mora biti razrađen i definiran. Kazališta u prosjeku imaju od 50 do 250 rasvjetnih tijela. Za svako rasvjetno tijelo koje se koristi u predstavi treba definirati poziciju svjetla, fokus, dodatnu opremu i boju. Tzv. inteligentnu rasvjetu valja isprogramirati prije procesa izrade svjetlosnih znakova, jer zahtijeva dosta vremena prilikom upisivanja velikog broja parametara u računalo.

Samo filtra boja postoji više od dvjestotinjak nijansi. Zamislimo kad bi se to odlučivalo na dan rasvjetne probe koja, recimo, traje 8 sati u prosjeku.

Zato rad oblikovatelja svjetla započinje daleko prije posljednjeg produkcijskog tjedna i premijere.

Već na prvim sastancima s autorskim timom, redatelj objašnjava svoju koncepciju predstave i daje zadatke za razmišljanje, ponekad i nekoliko mjeseci prije premijere. Noseći taj zadatak u sebi, o njemu se razmišlja u slobodnim trenucima, ideje se polako stavljaju na papir, crtaju se prve skice, isprobavaju se na maketama i računalnim simulacijama, prikupljaju se materijali. Slijedi još nekoliko sastanaka s razmjenama ideja. Nakon tzv. “čišćenja” pristupa se individualnom radu do posljednjeg produkcijskog tjedna. Taj tjedan je u većini slučajeva vrlo napet. Teško je dobiti dovoljno termina pozornice za kvalitetnu izradu svjetla, pogotovo u velikim kućama, zbog opterećenosti repertoara. Upravo je zbog toga od presudnog značaja dobra priprema.

Situaciju naše struke u Hrvatskoj mogu opisati na osnovu nekoliko činjenica.

Oblikovatelj svjetla definitivno je najmlađe umjetničko zanimanje u kazalištu pa često nismo zastupljeni i vrednovani dovoljno ili se pak naš rad pripisuje scenografu. Za primjer mogu navesti da u nekim predstavama scenografija gotovo i ne postoji ili je svedena na jedan element, a svjetlom se rješava sve ostalo, vremensko doba scene, emotivna stanja likova, promjene prostora itd. Za istu predstavu novinari napišu vrlo tipičnu kritiku: “Funkcionalnu scenografiju potpisuje...”, a nas koji smo u toj predstavi iznijeli 90% scenskih potreba i ne spomene se.

Iako već petnaestak godina unutar ULUPUH-ove sekcije za kazalište i film postoje i oblikovatelji svjetla, u mnogim medijima, a najviše na televiziji, često nas se zaobilazi.

Ipak, u posljednjih desetak godina svojim radom smo se uspjeli dokazati pa nas je priznao najprije ULUPUH, a onda i ostale umjetničke strukovne udruge te se na nekoliko kazališnih festivala dodjeljuje i nagrada za oblikovanje svjetla. Možda je veći problem što nema mladih ljudi zainteresiranih da uđu ozbiljnije u ovaj posao.

Veliki pomak ove godine napravila je Akademija dramske umjetnosti uvodeći u svoj program i oblikovanje svjetla. Prava je šteta što to ne postoji na Akademiji primijenjenih umjetnosti, jer je oblikovanje svjetla upravo profesija toga profila.

Sljedeća je činjenica tehnička opremljenost naših kazališta. Do sada se prilično slabo vode investicijska ulaganja u rasvjetu u gotovo svim našim kazalištima.

Novi aparati uglavnom se kupuju kroz projekte i iz budžeta scenografije. U Njemačkoj i Nizozemskoj npr. postoji trogodišnji plan novih investicija u rasvjetnu i tehničku opremu, stara se oprema koristi za terenski rad ili se prodaje kao polovna roba slabije budžetnim kazalištima. Isto

tako, radeći u našim kazalištima, stječem dojam da se oprema nedovoljno održava i servisira.

Za kraj, ipak treba biti optimističan – pomaci se događaju, sporo, ali se događaju.

Nadam se većem pomaku u poimanju važnosti rasvjete u kazalištu ulaskom Hrvatske u Europsku uniju.

M. Nećak - S. Zurovac, *Danse Macabre*,
HNK Zagreb